

ROKOPISNE KOLOMONOVE IN ZDRAVILSKE BUKVE S KOVKA
NAD HRASTNIKOM

Prispevek predstavlja in analizira nedavno odkrit rokopis »Kolomonovega žegna in Zdravilskih bukev« Filipa Orožna. Nastal je v govornem območju laškega podnarečja (Kovk, Dol, Turje) proti koncu 19. stoletja. Besedila Kolomona so po koroški bukovniški predlogi (iz l. 1820 ali 1830) zapisana v različici slovenskega knjižnega jezika pred uvedbo »novih oblik« z zaznavnim prepletom glasovno-oblikovnih prvin krajevne govorice. V vsebinskem pogledu se besedila (molitveni, zagovorni, zarotitveni obrazci) skoraj povsem ujemajo z bukovniškim Colemone-Shegnom, le da so v Filipovi jezikovni ubeseditvi izločene vse tipične, njegovemu govornemu okolju nerazumljive rožanske jezikovne značilnosti predloge. »Zdravilske bukev« so krajevnemu govoru v jezikovnem pogledu bližje.

The article introduces and examines the recently discovered manuscript "Kolomonov žegen in Zdravilske bukev" by Filip Orožen. It was compiled in the dialect region of the Laško sub-dialect (Kovk, Dol, Turje) towards the end of the 19th century. The texts of the *Kolomon* are based on the original from the Carinthian *bukovniki* tradition (from 1820 or 1830), written in the variety of the Slovene literary language before the introduction of the "new forms," with a considerable share of morphophonemic elements from the local dialect. In terms of content, the texts (prayers, magic formulas and charms) almost entirely match the *Colemone-Shegen* by *bukovniki*, except that Orožen's version excludes all typical dialectal features of the Rož dialect that were unfamiliar in his region. The language of *Zdravilske bukev* is closer to his local dialect.

Ključne besede: rokopis, Kolomonov žegen, bukovništvo, krajevna govorica

Key words: manuscript, Kolomonov žegen, *bukovništvo*, local dialect

Nedavna »najdba« je za slovenistično jezikoslovno in kulturološko raziskovanje prijetno presenečenje. Odkriva nam vpogled v ljudsko verovanje, poznavanje bolezni in njihovo zdravljenje z zagovori in zdravilnimi rastlinami. Rokopisno gradivo, dva v trde platnice vezana notesa zapisov, mi je v vednost prinesel g. Tadej Kralj, slušatelj slovenistike iz Hrastnika. Analiza besedil je pokazala, da gre za jezikovni prepis oziroma jezikovno predelavo Kolomonovih tiskanih bukvic in rokopisnih zdravilskih bukev. Točne vire zanju bo treba še ugotoviti. Družina Kralj je tako ohranila dragocen, redko ohranjeni dokument svojega prednika, pradedu, zapisan proti koncu 19. stoletja. Te »Bukve« je po starejših tiskanih in rokopisnih virih zapisal in gotovo tudi v težje dostopnem predelu v Zasavskem hribovju, v hrastniški okolici, uporabljal Tadejev prapraded, najprej »črnošolec«, nato kmet, Filip Orožen, doma s Kovka nad Hrastnikom.¹

¹ Po življenjepisnih podatkih, ki jih je poiskal g. Tadej Kralj, je bil Filip Orožen rojen l. 1846 na Kovku nad Dolom pri Hrastniku. Kot zelo nadarjen učenec je stopil v bogoslovje, vendar pred posvečenjem izstopil. L. 1875 se je poročil z vdovo, Marijo Steinbergerjevo in se preselil v Hrastnik, v vas Studence na Birtičevo domačijo. Ko je ovdovel, se je še enkrat poročil, tokrat s 30 let mlajšo Jožefo Mihelak s Kovka. Imela sta sedem otrok. Umrl je leta 1935.

Kovk je staro kmečko hribovsko naselje nad Savsko dolino, ki je bil v upravnem in cerkvenem pogledu (občina Dol pri Hrastniku, župnija sv. Jakoba s konca 18. stoletja) usmerjen na Dol, kasneje ob začetku rudarstva po letu 1845 tudi v Hrastnik, do druge svetovne vojne pa cerkveno in upravno vezan na Laško.

Vse to ozemlje na štajerskem bregu Save do Zidanega Mosta, kjer v Savo priteka Savinja, do hribovja (Sveta planina nad Trbovljami, Mrzlica, Gozdnik, Šmohor nad Laškim), ki Zasavje ločuje od Spodnje Savinjske doline, je prvotno pripadalo obsežni »Laški gosposčini« s prafaro sv. Martina (potrjena že v 12. stoletju) v Laškem. Zaokroženost prostora, tako tudi medsebojnih stikov prebivalstva v tem z vasmi poseljenem trikotju, se odraža tudi v krajevni govorici »laškega narečja«² na meji med zasavskodolenjskim narečjem na »krajnski« strani Save in osrednještajerskim narečjem na levem bregu Savinje, na Kozjanskem. Od Kovka do Turja, kamor se je s Kovka tudi v družino Ribič v Turje (priimek ohranjen še zdaj v hišnem imenu: »per Ripč«) priženil moj praded, Jakob Orožen, je dobro uro peš hoje; krajevnih govornih razlik vse do danes skorajda ni. Tako se ob presoji jezika teh rokopisov, in za to pri tej najdbi gre, lahko opiram na govor svojega rojstnega kraja, ki ga še dobro poznam. V letih 1956/57 sem ga po vprašalnici za SLA zapisala in opisala.³ Tako obstaja možnost za soočanje sistemskih značilnosti krajeвне govornice z jezikom zapisov teh odkritih »duhovno-strokovnih« praktičnih besedil posebne vrste.

Besedila »Kolomonovih in zdravilskih bukev« so bila nedvomno še pred koncem 19. stol. prepisana, jezikovno prirejena, z določenim uporabnim namenom. Kažejo na potrebo in odnos kmečkega prebivalstva do tovrstnih vsebin. Posegajo v območje skrivnostne duhovnosti (varovalne in zarotilne molitve, zagovori) in življenjskih izkušenj, povezanih s poznavanjem bolezni pri ljudeh in živini, in z načini zdravljenja z zdravilnimi rožami po tradiciji in »zdravilskih bukvah«,⁴ ki so jih verjetno v prepisih posedovali »ljudski zdravitelci.« Ti so zdravili z »zavarovalnimi molitvami«, z zagovori, z zarotitvami in zdravilnimi rastlinami.

Besedila odkritega rokopisnega »Kolomona« so jezikovno predelani prepisi iz starejše, tiskane koroško-bukovniške različice *Colemone-Shegna*, najbrž zadnjega, dostopnega natisa okoli l. 1820 ali 1830.⁵ Pa tudi za »zdravilske bukve« (za ljudi in

² Glej M. Orožen, *Govori hrastniške okolice med sistemom in besedili* (v tisku). Referat na mednarodnem simpoziju, Obdobja 26. Metode in zvrsti: *Slovenska narečja med sistemom in rabo*, Ljubljana, 15.–17. november 2007.

³ Pod mentorstvom prof. dr. Rudolfa Kolariča, ki je po Ramovševi smrti do leta 1958 predaval zgodovinsko slovnico in dialektologijo slovenskega jezika slušateljem 3. in 4. letnika slavistike. Kot vodja Inštituta za slovenski jezik SAZU je v teh letih vodil tudi dialektološke raziskave na Notranjskem (Pivka, Ilirska Bistrica, Vremska dolina).

⁴ Vinko Möderndorfer, *Ljudska medicina pri Slovencih*. SAZU, Inštitut za slovensko narodopisje. Gradivo za narodopisje Slovencev, Ljubljana 1964. Milan Dolenc, *Katalog zeliščnih zdravilskih rokopisov ljudskih medicinskih bukev*. Razstava NUK, 1976. Tej tematiki je namenjena tudi ustrezna pozornost v diplomskih nalogah v okviru seminarja zgodovinskega razvoja slovenskega (knjižnega) jezika, ki ga vodi dr. Irena Orel (Tanja Močnik, *Jezikovne lastnosti treh rokopisnih medicinskih knjig iz 18. in 19. stoletja*. Diplomsko delo, Ljubljana 2007).

⁵ Po podatkih Simoničeve Bibliografije izvirajo najstarejše Kolomonove Bukve, prevedene iz nemščine v slovensko koroško-bukovniško jezikovno različico iz l. 1754. Bile so kar trikrat ponatisnjene: leta 1810, 1830, Glonarjeva izdaja leta 1920. Posebej je izšla še štajerska izdaja, na novo prevedena po nemški predlogi,

živino), ki z zagovornim »duhovnim« delom tvorijo celoto, se bo dalo ugotoviti starejšo rokopisno predlogo. Te pa so v jezikovnem pogledu na vseh jezikovnih ravlinah bližje krajevni govorici. Kaže, da so tudi odraz starejše krajevnice tradicije, saj je bila živina v teh krajih pomemben »gospodarski dejavnik«. Kdaj so nedatirani, nepaginirani, vsebinsko nekoliko okrnjeni rokopisi nastali (manjkata začetek in konec), se da le posredno ugotoviti. Med drugim je v notesu »Kolomona« opisan obsežen, tajinstven postopek, kako priti do bogastva z »zarotvaim« v risu. Skrbno je narisana magični krog – Ris – z vsemi navodili in svetimi imeni nadangelov, apostolov, v sredini pa je v krogu zapisana letnica 1876; gotovo se nanaša na čas zapisa, ki je najbrž nastajal dlje časa.

Besedila Filipovega »Kolomona« niso odraz tamkajšnje narečne govorice, tudi ne hrastniške, saj se je tja preselil šele leta 1875. Zapisana so v različici *slovenskega knjižnega jezika* druge polovice 19. stoletja, že v gajici, v času, ko so se uveljavljale »nove oblike«, ki pa v zapisih še niso potrjene, saj se je prirejevalec jezika gotovo opiral tudi na starejše, nabožne tiskane vire predhodnega *kranjskega knjižnega jezika*. Kot nekdanji semenišnik, »črnošolec«, je moral biti Filip Orožen »pismen«, dovolj razgledan, pa tudi vsestransko nadarjen.⁶ Očitno je, da je imel v rokah koroško-bukovniško izdajo »*Colemone-Shegna*,« saj so nekatere koroške glasovno-oblikovne prvine (npr. *en bart, gvaut*, itd.) v molitvenih in zagovornih, zarotitvenih obrazcih občasno izpričane, povečini pa jih je izločal, ker v njegovem govornem okolju ne bi bile prepoznavne. Nekaj zarotilnih molitev pa je celo pustil v koroški jezikovni različici, celo v bukovniški bohorici, kar bo še ponazorjeno. Izpričan pa je v njegovih zapisih določen preplet tedanjih knjižnih in njegovih ožje narečnih odrazov na glasoslovno-oblikoslovni ravni, kar ga kot zapisovalca prostorsko določa.

Izmed narečnih odrazov dolenske razvojne stopnje sta najizrazitejša, tudi najpogostejša dva: dvoglasnik *ei* za dolgonaglašeni *ě* in *u* za dolgonaglašeni *ô* ter nenaglašeni izglasni *o*: *skleida, greišnek, greišna duša, na sreidi, beseide, potreibene, na mlado nedeilo juter, z želeizno krono, meihno deitice, med teimi obeisi*, itd. Primeri za narečni *ô* → *u*: *mesu, telu, srebru, usk, kervavi put, muč, skus/skuz*; izpričani so tudi posamezni primeri narečne diftongizacije: *tuo* (to), *istuo*, in tudi: *na vecnu, o ti krotku Iagne*, itd.

Pogost je narečni arhaični preglas *a* → *e* za nebniki, ki se iz krajevnega govora že umika, kot tudi preglas *ra* → *re*: *s križe, sremota, krelica, kreluje; moje sreča, prez*

natisnjena l. 1835 v Gradcu, v »panonsko-slovenskem knjižnem narečju«, kot piše Ivan Grafenauer, ki je tej tematiki posvetil dve obširni razpravi. Glej I. Grafenauer, *O »Duhovni brambi« in nje nastanku*. ČZN, l. 4, Maribor 1907, 1–70; »*Duhovna bramba in Kolomonov žegen*«. SAZU, Razprave I, Filozofsko-Filološko-Historični razred. Ljubljana 1943XXI, 3–139. V navedenih razpravah je natančno raziskal nastanek izvirnikov, čas prevoda in natisov, zlasti pa namene teh bukev, ki naj bi pred hudim varovale romarje v Kelmorajni, Ahen in Trier, vse do prepovedi romanj pod Jožefom II. konec 18. stoletja, pa tudi vojake v dolgoletnih vojskah, nato pa »furmane«, ki so za časa Ilirskih provinc robo prevažali daleč v Furlanijo in vse do Padove. Na teh poteh jim je pretilo veliko nevarnosti, zato so se zatekali k »varovalnim« molitvam.

⁶ Tadej Kralj, ki je pri sorodnikih in znancih o njem zbiral podatke, je še izvedel, da je izdelal celo perutnice, s katerimi se je spustil z vrha kozolca na tla. Pristal je žal z zlomljeno nogo, vendar vidimo, da je razmišljal o »letalstvu«, izdeloval je citre in harmonike, svojim otrokom je izdeloval čevlje po levem kopitu, zdravil je živino, kačje pike in pod staro češnjo s skrivnostnimi molitvami odganjal nevihto. Njegovih pridelkov toča ni nikoli uničila. Ljubiteljsko je pisal pesmi in versko prozo, za kar je imel kot nekdanji bogoslovec primerno podlago. Zares, zanimiv mož, vreden spomina!

madeže spočeta, boš ušlišen, kreluje od vekomei, o Marije, Mati Božje, skuz zveličarje, od pomalkanje, ležet poideš, itd. Izpričani so posamezni primeri akanja: *so me u glaboko kaiho ulekli, si nasila, dabodi eno sveičo, te varije pred vadoi*, itd.

Znamenje žive krajevne govorice je tudi delni in popolni upad nenaglašenih in prvotno kratkih samoglasnikov: *komei, zadei, vonkei, zdei inu na večnu, dei na mizo, joh (njih), neč/nič, da/de, jes/jest, necoi; al (ali), palca, žvad, zlo srečn, na en mlad tork*, itd. Onemitve *u*-ja in *i*-ja zasledimo tudi v sklonskih končnicah: *so me prevezali kenim steber, na sreid vode, v spai* (v spanju); pogosto je v roditeljski množini *-ov > u*: *svetih zakramentu, vsih svetniku, is Tvoih glidu*. Seveda tudi v pretekliku na *-l*: *sem prosu, bo hodu, si preterpu, boš vidu, je pustu, je odreišu*, in v nedoločniku: *more pomagat, ne smeješ neč nazai pogledat* ...

V območju konzonantizma gre za prehod prvotnega *l' → l*: *na olski gori, žiulenje, z lubezni, v zemli*, in za prehod prvotnega *ń → n*, in *nj* (ter narečni odraz *ȷ*): *prošna, obvaruvaine, žiulenje, u spai* (v spanju). Pa tudi soglasniški sklop *šč → š* je utrjen v narečnem razvoju: *zapušeni Jezus, s kleišem so šipali, pešica, na to se jo snei na teše*, itd.

V oblikoslovju sta opazna dva narečna pojava: štajerska razvojna končnica edninskega orodnika ženskega spola *-oj*: *so me s smoloi polivali, je žihar pred vadoi in pred streloi, iz andohtjoi, sčastjoi*; pa tudi posamični primeri feminizacije množinskih samostalnikov srednjega spola se najdejo: *zveži jem vste jen jezik* ...

Avtor ohranja še zmerno število adaptirank iz nemščine, ustaljenih v starejših molitvenih obrazcih. Gotovo tudi zato, ker so jih starejši prebivalci poznali in razumeli, sicer pa upošteva v območju besedišča puristično naravnost. Naj navedem pogostejše, nekatere vse do sodobnosti v narečni rabi potrjene: *gnada, žegen, šac, klošter, grevinga, ferdamanje, sveta martra, špot, štrik, štenge, lon; cedel, cahen, špenst, prib, orden, flinta, šribati puštobe, brumen, regira*, itd. Več je prevzetih iz koroško-bukovniške različice Kolomona.

V tem okviru so izpričane v besedilih Filipovega »Kolomona« žive govorne glasovno-oblikovne tendence, ki pa ob prevladujoče knjižnih normativnih prvinah po pogostnosti nikakor ne izstopajo.

Vsekakor pa je zelo zanimiv Filipov postopek preobražanja koroško-bukovniških besedil v že normirani osrednje slovenski knjižni jezik srede 19. stoletja. Primerjava zarotilne molitve *Od sedem svetih ključavnic* v natisnjenem izvodu »*Colemone-Shegna* v koroško-bukovniški različici brez letnice, ki je moja last, in ista molitev v rokopisnem Filipovem »*Kolomonu*« bo pokazala, kako premišljeno je Filip izločal v svojem okolju neprepoznavne koroške glasoslovne in oblikoslovne prvine, tudi besedje. Uvodni del »*Colemona*« je nekoliko skrajšal, pri navajanju vse sedmih molitev pa se je zvesto držal predloge, kar bo razvidno iz vzporedne primerjave »*Ključavnic*«. Uvod Filipa v te molitve se glasi takole:

7. Svetih Ključavnic:

te so toku močne de gdor Ioh zandohtjo moli al per omerijočim stem dušo 7 dem krat pred hudim duham zaklene de ji ne more obeden neč storiti.

Kot je iz koroškega »*Colemona*« oz. njegovega daljšega uvoda razvidno, gre pri Filipu za krajši sintetični povzetek, za bistvo uvodnega sporočila.

Koroški »Colemone-Shegen« v soočanju s Filipovo jezikovno predelavo:

Ta 26. Kapitul

Ote mozhi tah sedam svetah Kolzhenz.

Kader an zhlovek aniega bovnika Dusho shnjemi saklena obedn sovrashnik je namore od-prieti? Je lashov an velk gryshnik na smert boun htomi prida saki den an brumen zhlovek noi saki den shebra pernjam te 7 svete Kolzhenze noi te bovnik tudei shniem inu potam kier je te bovnik vmrieti jemov je vidov an ansidlar velko hudizhov ponja Dusho jeti hier so ti hudizhi miemo ansidlarja shli so rekli mi sdei gremo poano Dusho kathera nam zve shlishi potam je ansidlar merkov daso hudizhi sad shli je nie barov zhei pa imata dushizo tifta zhloveka? oni so is velko Jeso rekli ana leshi Sakleniana is 7. S. S. Kolzhenzami kier bi ana sama nia vehku isdershava. Ex antiquo quodom tivo?

Ta Perua Kolzhenza.

Oh vsiga magozhni venzhni Bog jas boji grieshni elantni zhlovak se perporozhim inu saklenam na ebk mojo bogo grieshno dushizo noter vtu vobarvanje te pra S:S:S: Troize inu noter vto muezh niegove nasgruntane milosti Amen. Ozha nash Ave Maria.

1. o vsiga mogočni večni Bog Iest vbogi greišni sromaški človek se priporočim in zaklenem na večno mojo vbogo greišno Dušo v varuvainje presvete svete Trojice in v moč nje naz-gruntane milosti amen očenaš česena si maria

Ta druga Kolzhenza.

O Bog adonai jes bogi grieshni elantni zhlovak se perporozhim inu saklenam sede inu na-vezhno mojo bogo grieshno dushizo vto muezh inu vobaruvenje tvoiga venzhniga bogostva inu vtu sasushenje tvoiga zhlovieftva Amen. Ozha nash zheshzhena.

2. o bog Iest vbogi greišni človek se priporočem in zaklenem zde in na večnu mojo vbogo greišno Dušo v moč in ob varvanje Tvoiga večniga Bogastva (!) in v zasluženje tvoiga člo-večenja amen očenaš cesena si

Ta tretka Kolzhenza.

O Bog Emanuel jes bogi grieshni elantni zhlovak jas se perporozhim inu saklenam sede inoi navezhno mojo bogo grieshno dushizo vtu sasushenje tvoiga svetiga shivlenja inu vto muezh vtvoija grenzhiga terplenja inu smerti Amen. Ozha nash zheshzhena.

3. o Bog Emanuel Iest vbogi greišni človek se priporočim in zaklenem zde in na večno mojo vbogo greišno Dušo v tu zasluženje tvoiga svetiga žiuljenje inu moč Tvoiga Terplenje in smert amen oče naš česena simarije

Ta shterta Kolzhenza.

O sveti Navmeriozhi Bog jas bogi grieshni elantni zhlovak se perporozhim inu saklenam sede inu navenzhno mojo bogo grieshno dushizo notar vglobozhino tvojeh pra S.S. ran Amen. Ozha nash zheshzhena.

4. o sveti neumerjozhi Bog Iest vbogi greišni sromaški človek se pri poročim in za klenem zde in na večnu mojo ubogo greišno Dušo noter v globočino tvojih pre svetih ran amen očenaš česena si marija

Ta peta Kolzhenza.

Oh napramagani mogozhni Bog Saboth jas bogi grieshni elantni zhlovak se perporočim inoi saklenam sede inu navenzhno mojo bogo grieshno dushizo noter vtu obarvenje tvoiga pra svetiga Krisha katieri je biv skues tvoje bogostvo inu zhovieftvo na velzhi petk posvozhen inu stvojo S. Roshenfarbano kerjo pokroplen Amen. Ozha nash zheshzhena.

5. oh nepremagani večni Bog sabaoth Iest ubogi greišni človek se priporočem in zaklenem zdei in na večnu mojo vbogo greišno dušo v ob varuvaine Tvoiga svetiga križa katir je biu skus tvoje včlovečenje na velki petek posvečen in stvojo sveto Roženfarbano kervjo pokropljen amen očenaš česena si marije

Ta shesta Kolzhenza.

Oh ti prastrashni Bog Saboth jes bogi rivni elantni noi grieshni zhlovak se perporozhim inu saklenam sedei ebk mojo bogo grieshno dushizo vto prasveto muezh inu vgnado tah pra svetah Sakramentov inu vse duhovne S. Shegne katere povsam kershansfuvi ven talajo Amen. Ozha zheshzhena.

6. oh ti prestrešni Bog Sabuoth Iest v bogi reuni sromaški greišni človek se pri poročim in zaklenem zdei in navečnu mojo vbogo greišno Dušo v pre sveto muč in gnado svetih Zakramentu in vse duhoune svete žegne katiri so pov sim Keršanstvo von deleni amen očenaš česena

Ta sedma Kolzhenza.

O Mozni inu vsa obvaftni Bog jas bogi rivni elantni inoi greshni zhlovak se perporozhim inu saklenam sedei inu na venzhno mojo bogo grieshno dushizo vto proshnjo inu vsasushenje te nai svateishe Devize Marije inu vsah lubah S.S. Svetnikov inu vte odpustike noi gnade, katere se pozalam kershansftvi sasushijo inu ven talajo Amen. Ozha nash zheshzhena si Maria.

7. o močni vsiga oblastni Bog Iest vbogi reuni greišni sromaški človek se priporočim in zaklenem zdei in na vecnu mojo bogo greišno Dušo v to prošno in zasluženje narsveteiše Device Marije in vsih lubih Svetniku in v od pustike in gnade katire se po ceilim ker šanstvo doslužijo in vonkei delijo amen. Oče naš česena sima rije

Te S. 7. Kolzhenze se morjo skleniti sto molitvo da je sovrashnik kna mora gorei diati

Oh moi presvadshi Jesus! Jes sapezhieram inu Saklenam mojo bogo grieshno dusho vte kervavi pvet vkateram si ti na olshzhei gori tri barti natvoje Svetu oblzhje padov jas se saklenam noter vto kri katero si ti per tomi navsmilanomi gaishvanie praliv, jas saklenam majo bogo grieshno dushizo noter vto kri, katero si ti per nasrazhenomi kronenj praliv jas se sapezhieram stifto prasveto kerjo, katero si ti pernoshni tega svetiga Krisha praliv, jas se saklenam utifiti smertni pvuet inu kri kier je kri noi voda hkonzii tvoje S. smerti is vsih tvojeh glidov venka tekva skues vso tvojo prasveto kri jas tabe prosim vsemi mojo dushizo vtvojo prasveto kri Amen. Oča nash zheshhenasi.

Zdei se pa morejo teh 7. svetih klucavnicme se iz tvo molitvijo skleniti dejoh peklenski souražnik ne more gor djati.

O moi pre slatki Iezus Iest zapečatim in zo klenem mojo vbogo greišno Dušo v Tvoi kervavi put v katirimo siti na olski gori trikrat na Tvoje sveto obličje padel Iest se za klenem v Tvojo sveto kri kateru siti pri tvoimo neusmiljenimu gaižlenju preliu Iest zaklenem mojjo vbogo greišno Dušo v Tvojo Pre sveto kri katero siti pri tvoimo neusmiljenimu kronanjo prelil. Iest se zaklenem stvojo pre sveto kervijo katero siti pri nosniji svetiga Križa preliu Iest se zaklenem v Tvo(i) smertni put in kri kir je kri in voda von tekla hkonzii tvoje svete smerti iz vsih Tvoih svetih glidu vonkei tekla Skuzi vso tvojo kri Iest tebe prosim vzami mojo dušico v tvojo pre sveto kri amen očenas česena...

Kar zadeva besedilno zgradbo te zavarovalno-rotilne molitve, je njena posebnost v tem, da se v vsaki »Ključavnici« začetni nagovor Boga s samostalniškim prilastkom

z novimi prilastki pomensko stopnjuje, nadgrajuje, v zaključnem delu molitvenega obrazca pa se prosilec vsakič na novo sklicuje na drugo vrsto Božjega zaslužnja za človeka. Gre tako za vedno močnejše pomensko-vsebinsko variiranje molitvenega obrazca.

To besedilo, zlasti pa številna druga prosilno-zavarovalna in zarotitvena besedila »*Colemone-Shegna*« dokazujejo, da je Filip Orožen v svoji jezikovni knjižni različici opuščal koroške (rožanske) razvojne odraze dolgonaglašanih samoglasnikov (npr.: *griešni* – *greišni*, *kervavi puet* – *put*; *den* – *dan*, *čest* – *čast*), narečno palatalizacijo mehkonebnikov (npr.: *velči* – *velki*, *noje* – *noge*, *oreši* – *oreihi*), švapanje (npr.: *sužijo* – *služijo*, *so peršli tabe vovit* – *loviti*, *na bom devov* – *deilu*, *brez žavosti* – *brez žalosti*), ejevsko akanje (npr.: *praliv* – *prelil*, *o vsmilani Jezus* – *usmiljeni*, *me pošlaš* – *me pošleš*), rožansko skržitev pridevniške končnice odvisnih sklonov (*od nja smerti* – *njega smerti*, *me zvezana veržajo* – *zvezaniga veržejo*), tudi nekatere rožanske oblikoslovne končnice, kot tudi tipično koroško besedje.

Ustavimo se še ob vsebinski plati teh molitvenih, zagovornih in zarotitvenih obrazcev, ob njihovi besedilni zgradbi. Kaže, da je več podobnih rokopisnih prepisov Kolomonovih in zdravilskih bukev krožilo po odročnih, hribovitih vaseh nekdanjega Laškega gospodstva. Skrbno so jih čuvali »ljudski zdravilci,« ki so podobne zagovorne molitve z močno vero izgovarjali. Zagovarjali so bolezni pri ljudeh in živini, z njihovo pomočjo iskali zaklade (bil je to čas prvih keltsko-rimskih arheoloških izkopavanj v tem okolju), iskali tatu, spoznavali misli drugega, odganjali hudo uro, se zavarovali pred ognjem in drugimi naravnimi nesrečami. Zarotilni obrazci so varovali popotnike (romarje, furmane, porodnice, itd.) na dolгих in nevarnih poteh, zlasti vojake pred streli v vojskah. Skratka, vsi zarotitveni obrazci, prosilno-varovalne molitve, naj bi jih branili pred dušnimi in telesnimi sovražniki. Kot je ugotovil že I. Grafenauer,⁷ so tovrstna besedila površinsko povzeta po »slabo prebavljeni srednjeveški mistiki«, po površnem poznavanju verskih resnic in naukov Cerkve, globinsko gibalno za njihov nastanek in obstoj pa je prvotno pogansko vraževerje, prepojeno z vzhodnjaško magijo, z numerologijo (skrivnostna biblijska števila: 3, 5, 6, 7, 9, 12), s sklicevanjem na manj znana biblijska imena, z nerazumljivimi zlogi, v like razporejenimi imeni in črkami skrivnostnih, močnih imen (duhov), kar je prevzeto iz Kabale.⁸ Kar pogosto pri srhljivih obrazcih preseneča, je neizpodbitna vera v moč besede, poistovetenje prosilca, zarotilca z njo; tako je močna, da so bile po njej določene želje, prošnje, zahteve, zarotitve uresničene, bodisi da je šlo za dobronamerno ali zlonamerno dejanje. Besediloslovna značilnost vseh teh najrazličnejših obrazcev je s prilastki stopnjujoče se ponavljanje določene prošnje v Božjem imenu. Ponavljajo se kot nekakšna ritmična

⁷ Glej opombo 5.

⁸ Kabala (pomeni izročilo) je v judovstvu z Mistiko prežeta ezoterično-spekulativna smer, oprta na okultno razlago Biblije, neoplatonistično podobo sveta in gnostično-dualistične ideje ... V zgodnjem srednjem veku se je kabala razcvetela v Španiji, Italiji in Provansi. Tu so bile napisane tudi najvažnejše kabalistične knjige (v 13. stol. najpomembnejši *Zohar*). V 16. stol. je kabala prenehala biti skrivni nauk, z njo so se začeli ukvarjati tudi kristjani. Povzeto po *Splošnem religijskem leksikonu*. Založba Modrijan, Ljubljana 2007. Geslo kabála, str. 527.

litanjska veriga⁹ z vedno novimi in močnejšimi »argumenti« za uslišanje, ki odražajo analogično miselno naravnost: kot se je to in to v Bibliji zgodilo, naj se tudi meni zgodi. Medtem ko se vsi ti zagovori pomensko stopnjujejo v vedno močnejše zarotitve (npr. s ponavljanjem velelnikov sopomenk, ki postajajo tako že kar ukazi: *stori duh, pridi, pridi, jest te prosim, zarotim, pogerjem, da prideš, da storiš to in to*, itd.), so pa spremena navodila z njimi v nepričakovanem razkoraku.¹⁰

Besedila so nenavadna tudi v pravopisnem pogledu. Orožnov »Kolomon« je skoraj brez ločil, z redko zapisano veliko začetnico. Pri tem najbrž ne gre pri izobraženem možu, kot je nedvomno bil, za nepoznavanje teh pravil, marveč je za tem skrita določena miselnost: vera v moč neprekinjenega toka besed, ki so jih gotovo izgovarjali tudi s primerno jakostjo in čustveno zaznamovanim tonom. Zanimivo, da zarotilec ne sme reči amen, se ne sme obrniti nazaj, ne sme izstopiti iz risa, dokler ne odžebra vseh molitev-zarotitev, ki jih je za nekatere namene tudi po deset, se ne sme bati, ne pobegniti ... V teh primerih gre gotovo še za stičišče s preživeli ostanki starejše magije in vraževerja.

Danes vsa ta besedila težko razumemo (zdijo se nam prazne bajke, larifari – tudi to je stara *čarna beseda*), ker pač nismo več tako odvisni od trdih pogojev narave. Zato tudi ne poznamo več njenih zakonitosti, skrivnostnih učinkov. Ljudje, ki so pa približno pred 200 leti pred nami v teh krajih živeli, so bili od narave povsem odvisni; borili so se z njo, se je bali (npr. »hude ure«, strupenih kač, itd.), pogosto njenim skritim močem podlegali ... Zato so verovali v nevsakdanje skrivnosti tudi iz svoje osebne izkušnje. Določenim pojavom so pripisovali poseben pomen. Npr., če se je pod oknom oglasila sova, so pričakovali v sorodstvu smrt, če se je na njivi naredila prepad, je to pomenilo nesrečo v družini, prvi mrak je bil za dojenčka nevaren, itd. Poznali so semiotiko nenavadnih znamenj, »cahnov«, ki se jim mi danes smejemo.¹¹ Zakaj so se k takim pripomočkom zatekali, kaj so od njih želeli, kako »tisto« iskali? V prvi vrsti v strahu za življenje, za zdravje, ki je dobrina, od katere je odvisno vse: sposobnost za težka fizična dela, za prenašanje trdih vremenskih in bivalnih okoliščin, za družinsko

⁹ Glej Vilko Novak, *Slovenske ljudske molitve*. Družina 1983. V uvodu načenna vprašanje vključevanja teh molitvenih obrazcev-zagovorov, zarotitev med verska in folklorna besedila. Po vsebini so prehodnega značaja, njihova ritmiziranost kaže na posnemanje cerkvenih molitev oz. pogovornih molitvenih zagovornih obrazcev, ki jih poznamo iz Grafenauerjevih objav in Štrekljeve zbirke SN. Besedilno-jezikovne analize tipičnih »kolomonskih« obrazcev pa kaže, da se še nihče ni lotil. Kot kaže prispevek Manje Krapež, *Kolomonov žegen – vera posebne sorte*, *Slovstvena folkloristika* 3 (2004), 60–61, etnologi po terenu raziskujejo njegovo še sodobno prisotnost, vedenje o njegovi uporabnosti, ki pa jo ljudski poznavalci še vedno prikrivajo, da ne bi prišla ta »duhovna ljudska dediščina« v roke nedobronamernim ljudem. Tudi v zbirki bohinjskih pravljič Minke Cvetek, *Naš voča so včas zapodval*, Zbirka Glasovi, knj. 5, Ljubljana, Kmečki glas, 1999, zasledimo kar šest pravljič, kjer se potrjuje raba »kalamona«.

¹⁰ Medtem ko so varovalno-zarotilne molitve povzete po ključnih biblijskih, zlasti evangelijskih dogodkih, podprte s klicanjem skrivnostnih imen in zlogov, pa so drugi »tehnični postopki«, s katerimi naj bi bilo doseženo uresničenje zaželenega, gotovo vraževernega, tudi skrivnostno poetičnega značaja. Okoliščine, ki molitev – zarotitev spremljajo, so pogosto kar shrlljive. Zarotilci so bili gotovo globoko verni, dobronamerni, pogumni možje. Teh dejanj ni mogel opravljal kdor koli. Svoje »spoznanje in znanje« so predajali samo osebam, ki so jim zaupali.

¹¹ Pogosto je ob določenem zarotitvenem obrazcu in postopkih zarotitve zapisano: *je preskušenu!* Tudi sklicevanje na pobožne menihe, celo »jezuvitarje« je prisotno. S tem se njihova verodostojnost poveča. To je tudi skrita reklama za trženje in natis bukvic »Colemona«.

življenje, za sosedske in sorodstvene stike in zveze. Druga vrednota, ki so jo želeli, je bilo iskanje *šacov*, sreče v bogastvu, da bi se izkopali iz vsakdanje revščine in ubožstva. Tretja zaželena vrednota pa je bila – potrditev samega sebe, osebna čast, v okolju nekaj pomeniti. Biti pošten, delaven, pogumen, ali pa živeti dvolično, hinavsko, skopuško, surovo ... Vsega hudega (to pa je pomensko širok pojem) so se bali, se ob površni verski izobrazbi in slabih možnostih za »uradno medicino« zatekali k izrekanju *močnih besed*, starih, z versko vsebino prekritih magičnih vzorcev in napitkom iz zdravilnih rastlin, postopkov, izpričanih v *ljudski medicini*.¹² Tako je razumljivo, da je za takratne soseskine potrebe tudi Filip Orožen priredil in zapisal tako »Kolomonove« kot »Zdravilske bukve«. Take kot so, so veren odraz ljudske duhovne in zdravstvene kulture v danem času in prostoru.

Vsebinska tipologija obrazcev v njegovem Kolomonu je naslednja: Vsebuje zavarovalne molitve za blagor duše, zarotilne molitve za varstvo pred telesnimi, časnimi nesrečami, zarotovanje duhov – pomočnikov za pridobivanje tvarnih dobrin, za odkopavanje *šacov* in *pridobitev dnarjev*, in seveda tudi *odpraulenje tiga duha*. Pri razporeditvi obrazcev se ne drži povsem vrstnega reda oziroma oštevilčenja Kapitlov bukovniškega *Colemona*, ker vmes vstavlja tudi še druge ali pušča prazne strani, kar soočanja nekoliko otežuje, vendar je večina besedil, zagovornih obrazcev ista. Naštejmo nekaj zapovrstnih zarotilno-molitvenih naslovov na njegovih neoštevilčenih straneh, nakar bo sledilo ponazorilo posameznih molitvenih zagovornih vsebinskih tipov:

Zagovor za Sovražnike premagat de eden z rokami ne more storiti, de spati ne more (da je »zvezan«); *Močne beseide zapisane na pergoment* (obesiti jih na vrat, varujejo živali in človeka pred strelom); *Perg špeigel naredit* (da boš videl skozi vsako goro vse skrite zaklade v zemlji); *7 Svetih Ključavnic*; *15 skrivni Terplenje našiga Gospoda Iezusa Kristusa*; *Ena molitu koder si v velki skerb*; *en drugi sveti žegen*; *Hude duhove gnati in zvezati*; *Da ti moreš od eniga saca al od rude pregnati hude duhove*; *Prosna pri vsocih gospodih*; *De bošti moi souražnikam žihar*; *Če je zacouprano in čeje zapleteno de spet odreišiš*; *Molitu na potih*; *Druga molitu prisodbah*; *Zause merzlice*; *Molitu ksvetimo Krištofo*; *če očeš vspain kei klor zvedeti*; *Na drugo vižo enga spoznati*; *Spet zaukradeo reič*; *Spet ena dobre reič de vse vspain zvejš*; *Leip žegen na eno sreido večer*; *Al očeš na drugo viž kei dobitj*; *Ena skušena reič od petelina*; *Ena kunšt za te šace kopati*; *Koku se morejo šaci ofnati*; *Zarotitev za te numare ktire boda na ta dan v mest N. vzdigjene in von dane*; *Kader je ven hiši en šac pokopan koku se ma nadeti*; *Imenitna molitu Sveti koronj*; *ta 32 Kapitel: anogvautno kraftedno shebranje za velko Bogastvo zadobitj*; *ta 48 Kapitel: toje tapravi Ciprijanizi zbgong al zarotenje*; *Imenitna molitu se za tabarharje Bogu noter vdinjati*; *Kunšt za veidit kar eden želj*; *Zarotvaine Duha Fafriela von dano od Hober Paur v Kelnu na rajne*; *Eno drugo odpraulenje tega Duha ...*

Z zadnjimi štirimi dolgimi zarotitvami se zapisi nasilno prekinejo. Verjetno je zaključek zgubljen. Na zadnji platnici zasledimo zapis: Filip Orožen s pripisom *Holo. noa.mapa*, in navpično razvrščenimi številkami 12,24,14, narobe obrnjenim zapisom ter pol strani zarotitvenih imen. »*Vishei od tod ti duh skuste nersveteiši imena božje Caroth+Emanuel+ Anogijo+Ulion+Gatker+Saklat+Zaboth+Elhoh+Elopin+Oetohe k+Noh+ poidi na ta krei od koda sim tebe poklical amen*«.

¹² Glej Vinko Möderndorfer, *Ljudska medicina pri Slovencih*, in vrsta rokopisnih zdravilskih bukev po slovenskih pokrajinah.

Skušajmo nadalje pobliže spoznati vse tri omenjene zagovorne vsebinske tipe besedil. Med temi so zlasti zarotitvene molitve za iskanje zakladov zelo dolge, preobsežne za tokratno ponazoritev, seveda pa so po svoji vsebinski in besedilni zgradbi zelo zanimive, vredne podrobnejše analize. Na začetku notesa je več zavarovalnih molitev za dušni blagor. 7 *Svetih Ključavnic* že poznamo. Med te se uvršča tudi *te* 15 *skrivnosti Terplenja Jezusa Kristusa*, najbrž ljudska, kar osebno spokorna različica kasnejšega »križevega pota«. Te dve dolgi, očitno romarski molitvi, nista uvrščeni v knjigo V. Novaka *Slovenske ljudske molitve*, v uvodu *Sedem svetih ključavnic* le omenja. Ker nista bili vsakodnevni, splošno znani, sta prej ugasnili v pozabo oz. sta ostali zapisani samo v versko sumljivem *Colemone-Shegnu*. Spričo izstopajoče čustveno sporočilnega, kar ekspresivnega naboja vsebine, poznavanja evangelijskega dogajanja in kompozicijske spretnosti, preprosti molitveni govorni izoblikovanosti, jima ni odrekati leposlovne vrednosti. Njima podobnih je v Filipovem Kolomonu, še več, zlasti pri *zarotvainu in odpraulenju tega Duha*.

V tem vsebinskem sklopu preseneča zlasti legenda o sv. Krištofu z dodatnimi vražjevernimi prvini.¹³ Legenda je bila ljudstvu gotovo znana iz cerkve, zlasti pa svetnik sam, pogosto upodobljen na zunanji steni cerkvic blizu vode. Takole je izražena:

Molitu ksvetimu Krištofo:

O sveto visoko hvaleni nebeški firšt sveti Krištof Iest Tebe prosim pomagai Ti meni prositi ti zamene per bogu teimo vsiga mogočnimo de meni vse časne reči pogmera me rezsvetli in moje velike greihe in špot scastjoi pokrije: oh ti nebeška krelica marije Iest Tebe prosim skus Tvoje lubo deitice katire siti na Tvojih presvetih rokah nasila prositi same de meni iz tega časniga vboštva pomaga o sveti Krištof Iest tebe spominam kir siti vsmileniga Iezusa na tvoih rokah nosil in žnim črez potok Iordan šel tedei siti Kjezusi rekel kai bošti meni zaeno plačilu dal kir Ies tebe čre(z) ta potok Iordan nesem Iezus je pak je knjemu djau Iest bo(m) tebe na vsih cerkvah dau na malati de tisti ktiri momu pudejo bojo Tebe češtiti to bo tvoje plačilu in st Krištof je vzeu tu deitice gaje na ramo djau v tergu eno drevo na meisti palce ko je pa on na sreid vode peršu seje začudiu rekoč Iezus tisi tako meihno deitice in Ies tebe taku težko nesem kokar debi zemle in nebo nosil deitice jepa knjemu djalu ti ne nosiš zamlo in nebo ampak tistiga ki je vse stvaril in mu reče zanaprei se neboš več offerus imenoval ampak Krištof in je zajelu vode in je vlilu na njegovo glavo tedai je biu keršen in Imenu Boga +očeta in sina+ in svetiga duha+ amen. potem reče knemu Ies bom tebi vso gvaut dau črez vse skrite sace in ti joh imaš von deliti tim v bogim potreibnim ludeim katiri bo tebe in tvoje ime napomoč klical ta istim imašti rad in volnu pomagati po njegovim pogervaino. o visoku hvaljenj nebeški firšt sveti Krištof Iest N. tebe narpreit prosim pomagai ti meni prositi v siga mogočniga Boga de za morem priti v nebeško krelestvo. kdrugimo o sveti vissoku hvaleni nebeški firšt sveti Krištof Iest tebe prosim pomagai ti meni sprositi Boga vsiga mogočniga za eno srečno žiulenje in do smertne vre dobru zaderžanje.hkterimu.prosimte visoko nebeški firšt sveti Krištof prositi zame Boga vsiga mogočniga za blago in dnarje amen

¹³ Leta se od ohranjene cerkvene legende razlikuje po tem, da se proti koncu preobrazi v varovalno zarotitveno molitev. Glej še M. Orožen, *Slovenske narodne legende v prozi: globinsko pomensko sporočilo in površinska jezikovna ubeseditve*. V: Obdobja 23 – Metode in zvrsti. Slovenska kratka pripovedna proza. Univerza v Ljubljani, Filozofska fakulteta, Oddelek za slovenistiko, Center za slovenščino kot drugi/tuji jezik. Ljubljana 2006, 605–618.

Preidimo k bolj vraževernemu sklopu zarotitvenih molitev, ki so občasno kar grozljive.

Molitou na potih:

Iest N.grem v božjim imenu vonkei in ta slatki Iezus Kristus bodi tudi zmanoi in moji trije arhangeli bodite moje sreča in zveličenje premagaite in zvežite vse moje souražnike tu pomageri meni gospot Jezus Kristus skus tvojih svetih pet kervavih ran bodi moje sreča in zveličenje kader bom doma al na potih al v gori na poli boditi o jezus moje sreče to pomagai meni Bog+ Oče Bog+sin Bog sveti Duh+ pouvsejeh antloh pomagai meni stvoim steimi narbol krafnim Beseidami Božjimi de oni ne bojo mogli kei čez mene napraviti zbeseido in zdjainjem taku malu kako en tak moš koje že pred dvajen tridesetmi leti vmeru in popeu ratal to pomagai meni Bog ta sveta moč kateri je smert stvoril na dreves tega svetiga križa kir je on martro in smert na znamni svetga križe za nas za dosti storil pomagai meni Bog+oče Bog+sin Bog sveti Duh amen

Ena druga skušna za vkradeno reič:

Dabodi eno sveiča tisto koje en vmirejoč človek v roki deržu in kadar je vmeru vzami to sveičo peidi v en skriuni krei in vžgei tvo sveičo in reci Iest tebi zapoveim vjemeni Boga očeta+ in sina+ in svetiga duha de ti nazai perneseš kar si vzeu N. in spet nazaidaš in pomagai Buh oče+ Buh sin+ in Buh sveti duh pa mirkai de amen ne porečeš in tega bo peklo dokler (u) se ne verne od te sveiče mo bo tako britko kakor tistim vmerijočim.

Spet ena dobra reič de vse vspain zvejš:

Vzami ti rezpušeniga vska naredi eno človeiško podobo in zapiš nanjo te besede zvelcim puštob. Amorrem.Lukazer. me atrian osma deus sotor Atten in kerstijo v enim potoki tekoči vodi in dei mo en sveto ime kakor mašnik enim otroku in ga kersti v jemeni boga očeta+ inu sina+ in svetiga duha amen inu derž leto podobo per sebi ponoči tak boš vidu vspai šace kerboš veiditj otu in preden ko spat greš moli leto molitou v božim imenu. no lezi vjemenu božim dolj

Molitou

O zgodna danica zvezda katera sveitiš v nebesih in nazemli podneu in ponoči srečjoče blizu in deleč in na večnu sveitiš črez vse plenete in zvezde in črez vse stvari katire je gospod naš bok stvariu Iest te prosim skus te svete beseide in tu svetu ime N. deti meni necoi to noč v sanjeh v dušo in v serce noter vliješ kar jest pogerjem veidet (prosi) Ousiga mogočni Bog nevmerjoči Bog, kir sise Tvoji porodnici perkazu na veliko nočno nedeilo o ti skriti Bog o ti skriti šac kir sam vse regiraš in rezveseliš ktiriga ti očeš vkaži se tudi meni dobrotliu ressveitlime kajest zdej za veidet pogerjem in veiditi želim.

Leip žegen na eno sreido večer:

Se ima opravit kadar boš imeu ležet jitjvzami eno lahterno in luč noter poklekni doli in moli očitno spoved in spoznai svoje grehe pred Bogam nebeškim očetam in pred negovim Sinam Iezusam Kristusam in pred svetim duhom poteim reci osvet gospot saboth zemla in nebo je polna Tvoje časti Hasana na visokosti hvaljen bodi ta ktir pride v jemeni tga gospoda hosana visokosti+ naš lubi gospod Iezus Kristus je biu na eno sreido večir izdan in predan osveti naš gospod Iezus Kristus je biu na en četertig vjet in zvezan osvet Gospod Bog saboth na en petig je biu naš gospod Iezus Kristus na svet kriš perbit in na Križu je vmeru in pokopan biu o sveti gospod Bog saboth – in zdej stori en svet kriš črez sebe in reci

O vsiga mogočni večni Bog zusimi tvojimi svetimi pošli meni tvoiga pota: to trikrat reci: poteim le leži doli in neč nazaspei bo peršu en star moš iz douga brado teimo reci tako... Ti Duh Iest Tebe prosim vjemeni Boga očeta in Boga sina in Boga svetiga duha de ti meni poveiš kokuje Tebi jemi in zapoune se negovo jeme potem ga prosi tri reči eden za drugim taku bo tebi povedu prez vse golfije resnično pozadnim govorjenju dei mu slavo in reci: poidi v pokoju božimo in našiga gospoda Iezusa Kristusa in bodi pokoi med manoi in Taboi.

Kopanje in pridobivanje zakladov ni bila lahka stvar. Skoraj pol notesa je popisane nega z dolgimi prosilno-zarotilnimi molitvami. Za vzorec samo del »žebiranja, ki ga je Filip prepisal v koroški bukovniški jezikovni različici:

Ta 32 kapitel:

Anogvautno kraftno shebranje za velko Bogastvo zadobitij tu shabranje je velko barti sku-shano. Kaker povje an Capvzinar oni so te dnarje vgore nashli ani taku? Ani taku? Anam je en Mandelz kei napruede pernesou so kupili stesta so dnari gratali? Ieih pa tudi velko da so te dnarje sapasli ki niso teli pobrati kar so napoti nashli: ani so nashli ana vkrepenjena psa so šli miemo ani so testa psa mov nesli je an ronc dnarjev biu za 30 taushent rainsh!

Ani so nashli an tak kupz dreka da so se zhvdli so šli miemo: ani so testi gorei pobrali noj mov nesli so dvkati gratali: al tu tabi poviem testi zait kna zamudi v katerem bosh shebrov da vse kupi karteba v shisho nauprede pershvo: ino kader bosh ano tako riez h nashou na anam poti da se bosh nad nio zhudov reste vse mov nesi bo se v dnarie sprabernivo!

P E R P R A V L A N E:

Htomi shebranj Ti morash spuvedati noi k obhailu jeti dase bosh samo zhisto viestjo htomi shebranju perpravu! Ta shebranje 6 molituiz noi Kmateri boshjej ana! ti moraš sazheti na en muad petk sjutraj prat sunzam noi per shegnanei sviezhi: inu tu skues 8 dni doukgo: morkei da zazhnesht zjutrej pred sunzam noi per shegnanei svizhi poshebrash: noi vsak den 3 barti pred sunzam opuuevna? Inu svezhiera dromo morash bras sviezhe noi mad ludmi bel v zierkle po shebrati: pa sivtra ti morash naskrivnim date nehzhir nabo vidou al tu merkei da Nektivme napovieš kai shebrash: tu shie veish da vsaki dan 3 barti skus 8 dni dovgo....

I. Shebranje.

O usega magozhni venzhni Bvog Gospued nabeshzhi Ozha: pogloi namoje elantno shivljenje bushiva ino not: jas prosim raba (!) skves to beseido katera je mesu postava inu nad nami prabivava: jas prosim taba skues ta besieda skues katera si vse stvoru jas prosim tebe skues tu zaslužanje Marije devize Mathere božje. Jas prosim tabe skues vse 4 Evangeliste S. Mathevsha S. Markusha S. Lukasha S. Johanasa jas prosim tabe skues vse S.S. Marternizhe inu Iesushave krije prizhe jas tebe prosim stuji meni nastran v mojimu note inu v bueshvti inu vtam elantnam shivljanju jas tebe prosim N.N. tu jas tebe prosim skues tvojega sina Iezusa Kristusa da bom od ta zhasa inu venzhna bueshtua rieshan tu jas prosim tabe skues svetiga Duha Amen.

V podobnem slogu tej zarotitvi sledi še šest »žebranj«, ki se v vsebinskem pogledu ponavljajo in stopnjujejo z vedno močnejšimi »argumenti«, božjimi zaslužnji za uslišanje.

Še močnejši so obrazci »zarotvainja«, s katerimi zarotovalec v risu poziva in kliče duha ter od njega zahteva, da mu prinese denarje in se po izpolnjeni prošnji umakne.

V ponazorilo samo krajši odlomek besedila, čigar sestavni del je kar deset zarotovanj potrebnih, da duh (Fafriel) pride in izpolni zahteve:

Začetek. Zarotvanje kero se ima zmolitvami vred v Risu stajoč opraulene biti. V jemu Božim nai se zgodij:

Pervo... Sliši o duh Fafriel Iest naureidni hlapecBoži N.N. prosim želim in zarotim tebe poveliki večnostj is katire vsiga mogočni Bog von gre pou siga mogočnosti Boga kir viža in kreluje čes nebesa pekel in zemlo po skriunosti pre svete Trojice po beseidi.Iecehe. Toje nei bode ka tiru vse storjenoje po duši kateroje Bog pervim človeiku adamu v porodižu v dihnil skus tisto prestost in oblast katero je Gospod Bog parvimo človeko našim pervim staršem v poredižu dodeliu skuz nejevoljo in jezo katero je Bog večni nar vikši zavolj ti velike pregreihe te preuzetnosti teh angelou občutil katiro je on firštu tih Angelou svetmo Mihaelu čis dau od kateriga je ta preuzetni Lucifer vse negove trume v pekol pehnil bil skus najevoljo in Iezo ktero je večni Bog nar vikši gospod čes greih pervih staršu ob čutil skus čestenje in pokoršina katero vsakrot v nebesih in na zemli in v pekli prutu narvikšimu Bogu skazati je dolžen taku prez vsiga pomudenje preci per ti priči v sei tihoti in v leipi človeiški podobi perkažeš (brez) vsega straha prez plašenje šumenje prez vse skode na duši in na telesu pohleven krotek leipo neč ne nagajet in prez vse foušije ti sam prideš in se pokažeš meni po moji želi za mojo potreibo stirkat sto in petdeset taužent zlato po10 kron prinesiti moreš v dobrim in tukai v redni deželi tekočim denarjo.

Drugo. Sliši Fafriel te hočem in te zarotim skus naskončno božjo svetost skus moč in oblast in skos pod verženje k vsi pokoršni pruti presveti Trojici skus moliteu in prijetni gor vzet ofer abelnou skus nadolžno kri Abelna, po čistosti Noeta Iakoba skusto preklet bodj in za verženje iz družbe pravovernih kar je Bog čez Kaina izreku skus klicanje moisesa v gorečim germu in glih kakor je moises teimo poslanimu odrešeniku pokoren bil glih tako se imaš tudi ti precei pred meno znaidit de sturiš kar Iest prosim in od tebe pogerjem...

Tako se zarotovanje do desetič, vedno z novimi »argumenti«, na katere se zarotovalec sklicuje, se z njimi istoveti, ponovi. Če duh pride, so mu postavljene zahteve po veliki vsoti denarja (npr.: Iest N.N. pogerjem v imenu potreibe in nadloge pervič gnado Božjo...), nato pa sledijo zarotilne molitve za »odpraulenje tega Duha«.

Naj bo s tem prva predstavitev rokopisnih besedil Kolomonovega žegna Filipa Orožna zaključena. Iz ponazoril je razvidno, da so kot jezikovno, besediloslovno in vsebinsko izdelani molitveni obrazci vredni zgodovinsko- jezikovnega in besediloslovnega raziskovanja; posebej še glede na globinsko miselno sporočilno podstavo. Res da gre za prevedeno, vendar gotovo zelo slovenskemu čutenju in čustvovanju približano, ne povsem zanesljivo, deloma sprejemljivo laično versko sporočilo, namenjeno vsakdanjim praktičnim potrebam. Iz vseh teh zavarovalno-zagovornih molitvenih obrazcev pa je med drugim razvidno, kakšne stiske so preživljali naši predniki in kako so si sami skušali iz njih pomagati. So dokument slovenskega izoblikovanega jezikovnega izražanja in ljudske duhovne kulture.

SUMMARY

The recently discovered manuscript *Kolomonov žegen in Zdravilske bukve* by Filip Orožen was compiled towards the end of the 19th century in Kovk near Hrastnik, in the dialect region of the Laško sub-dialect (Dol, Kovk, Turje), and was evidently used in the remote villages above the Sava valley. The author recorded or, rather, linguistically adapted the Carinthian *Colemone-Shegen* by *bukovniki*, i.e., its last editions from 1920 or 1930. The model text for the *Zdravilske bukve*, which is in terms of its language features closer to the local dialect, is yet unknown.

Filip Orožen's Kolomon is written with Gaj's Latin alphabet, in the Central Slovene variant of literary language before the introduction of the "new forms," with morpho-phonemic elements of the local dialect. The translator deliberately and consistently removed from the texts (protective prayers, magic formulas, charms) all features of the Carinthian Rož dialect that were unfamiliar in his region, e.g., reflexes of long stressed vowels, unstressed vowel reduction, lenition of velar / to w, dialectal palatalization of velars, contraction in adjectival declension, and Carinthian vocabulary.

The texts are very interesting from the point of view of content, typology, and textology, deeply imbued with medieval mysticism, the teachings of the Church, Eastern esotericism, and remnants of superstition. Prayer formulas of various types and lengths should protect people from spiritual decay and earthly misfortunes, particularly from murder, robbery, disease, and poverty. The German original, which was a useful manual for pilgrims, travelers, soldiers, merchants, or people in distress, was compiled around 1744 and soon after translated into Carinthian *bukovski* (and Styrian-Pannonian) Slovene. It evidently became part of folk beliefs throughout the Slovene territory.

These prayer formulas contain a surprisingly strong faith in the power of word (climactic repetition of supplications), with which the person uttering the spell identifies. In doing so, s/he invokes God's name, Christ's suffering, Virgin Mary, saints, angels, and their merit for man's salvation. In their name s/he asks, beseeches, demands. Considering their resonance to the present day, these prayer formulas – which are not part of Slovenske duhovne molitve nor are they textologically treated in Slovene literary folklore studies – are a reflection of particularly powerful folk religiosity in Slovene lands in the 18th and 19th centuries.